

Kapitalizme Karşı Çocukları Savunalım!

Ashhan Hancı, Zeynep Alica, Müge Olğun-Baytaş¹

Okullarda silahlı şiddetin giderek daha görünür hâle geldiği bir dönemdeyiz. Öfkeliyiz. Ama öfkemiz yalnızca silahı eline alan çocuğa ya da gence değil; silahı, şiddeti ve zorbalığı çocukların hayatına bu kadar yaklaştıran, sonra da her olayın ardından şaşkınlıkla “Nasıl oldu?” diye soran düzene. Belki artık başka bir soru sormamız gerekiyor: Nasıl bir toplumsal ve eğitsel zemin, çocukların şiddetle ve silahla böylesine yakın bir ilişki kurabilmesini mümkün kılıyor? Çocukların kendilerini gerçekleştirme olanaklarının sınırlı olduğu, haftada 40 saat ders yapılan okulları düşünün. Kalabalık sınıflar, disiplin odaklı bir sistem, sürekli bir akademik ölçme ile ilerleyen ve ilerlerken eleyen bir sistem içinde yoğun şiddet örneklerine maruz kalan, toplumdaki ve yaşamlarındaki açlıktan yoksunluğa ve istismara çoklu krizler içinde kendi yolunu bulmaya çalışan, hayata tutunamayan, okul dışına itilen genç erkekler, evlenmeye zorlanan genç kızlar. Okullarda giderek artan şiddeti, her kapıya bir güvenlik görevlisi koyarak, her öğretmene bir önlük giydirerek, veliyi okula ancak randevuyla alarak ve öğrencinin cep telefonunu yasaklayarak çözebileceğini sanan bir bakanlık.

Kendinizi 2026 yılında bir meslek lisesinde 9. sınıf öğrencisi olarak hayal edin. LGS’den elenip “ancak bir meslek lisesine” kaydedildiniz. “Nitelikli” okuldan, ortalama bir Anadolu lisesinden, özel okuldan zaten elendiniz. Spor dersleri bahçede top koşturmakla sınırlı, ekstrası için ailenizde para yok. Büyük ihtimalle boş zamanın en önemli alternatifi sınırlı internetle cep telefonu. Dizilerde silahlar sürekli patlıyor, sert erkekler her dediğini yaptırıyor, para da aşk da onlarda. Instagram’da kolay para kıran çok zengin influencerlar en etkileyici rol model. Zihin karmakarışık, okul koridorlarında zorbalık. Yetişkinler her zaman konuşup çoğunlukla hiçbir şey yapmıyor. Gündelik hayatta kuralsızlık bir tür yasa. Silah bir şekilde çok yakın. Şiddet olağan. Böyle bir dünyada çocukların uyguladıkları şiddet bir anda ortaya çıkmıyor, diliyle, imgeleriyle, ilişkileriyle ve gündelik pratikleriyle yavaş yavaş olağanlaşıyor.

¹ aslihanci@gmail.com, alicazeynep@gmail.com, mugeolgun@iyte.edu.tr

Bu ülkede yaşanan her vaka birden bir felaket, tanrılardan gelmiş bir gazap gibi tanımlanıyor. Hep başımıza bir şeyler geliyor. İrade nerede, irademiz kayıp, aranıyor.

Koca bir ülke, okullarda çocuklarına bir öğün yemek sunmadığında, zorla dayatılan seçmeli dersler bilim ya da dil derslerinin yerini aldığı anda, ülkede yaşayan çocukların bir kısmının anadilleri okullarda hor görüldüğünde, çocuklar MESEM’lerde yaşamlarını, duygularını veya uzuvlarını kaybettiğinde, eşitsizlik ve ayrımcılık çocukların gündelik hayatının bir parçası haline geldiğinde hep birlikte ayağa kalkmayan irademiz, okullara silahla dalan çocuklar rastgele arkadaşlarına ve öğretmenlerine ateş açtığında ülkeden taşı tarağı toplamış çoktan çekip gitmişti. Şimdi yine olan bitenin mağdurlarıyız hep birlikte. Çünkü sorumluluğu üstlenmekten çok, felaketin başımıza geldiğine inanmak daha kolay. Yan yana gelip olan biteni aklımızla ve kalbimizle anlamaya, nedenlerini konuşmaya ve birlikte değiştirmeye çalışmak yerine herkes kendi hücrelerine çekiliyor, kendi kısmını biraz daha sağlamlaştırmaya uğraşıyor.

Oysa ki eleştirel pedagoji, her durumda yan yana gelmeyi salık verir. “İnsanım, insana dair hiçbir şey bana yabancı değildir” diyerek, aklımızın artık alamadığı bu şiddete karşı öğrencilerimizi, her birimizi korumak ve buradan sağlam çıkmak için yeniden ayağa kalkmak tek yol. Türkiye’nin duygu haline dair Panorama TR araştırması² 2025 yılında Türkiye’yi 144 ülke arasında pozitif duyguları en az, negatif duyguları en fazla yaşayan ülkeler arasında listelemiş. Bunun nedenleri hepimizin malumu ama çözümü derdimizin adını koymak, bunu konuşmak, yan yana gelmek. Yüz yüze bakmak ve başkasının derdini derdimiz edinip okulu, kamusal alanı deşeriyle onurlandırıp yeniden bizim yapmak.

Kapitalizm Kısacasında Çocukluk

Toplumsal yaşamın kılcal damarlarına ve görünmez ilişkilerine kadar nüfuz eden neoliberalizm, toplumsal yapıyı her geçen gün daha eşitsiz, güvencesiz hale getirirken şiddetin sıradanlaştığı vahşi bir ormana dönüştürüyor. Bu ormanda farklı toplum kesimleri, sistemin adaletsiz ve acımasız yüzüyle farklı düzeylerde karşılaşılıyor. Ancak bu ortamda, farklı alanlarda yaşansa da üretilen şiddet biçimleri çocukları daha kolay kurban rolüne sürüklerken, onların çoklu şiddet döngüsüne daha sık maruz kalmalarına neden oluyor. Bir anlamda kapitalizmin ürettiği yapısal krizlerin etkileri ve bunların yansımaları, çocuklar üzerinde yürütülen politikalar sonucunda onların yaşamlarında somut olarak yakıcı biçimlerde ortaya çıkıyor.

Çeteleşen çocuklar, çocuk cinayetleri, tarikat ve yurtlardaki çocuk mağduriyetleri, çocuk intiharları, işçileşen çocuklar, yoksullaşan ve aç kalan çocuklar, gece kulüplerinde çalıştırılan kız çocukları, çocuk gelinler, savaştan çocuklar, göçmen

² Gallup. (2025). State of the world’s emotional health 2025 report. Gallup.
<https://www.gallup.com/analytics/349280/state-of-worlds-emotional-health.aspx>

çocuklar, kitlesel silahlı okul saldırıları, MESEM'lerde yaşanan çocuk emeği sömürsü ve iş cinayetlerinde kaybettiğimiz çocuklar... Burada adını andığımız sorunlara daha da eklenebilecek olumsuzluklar ve çocuklarla yan yana gelmesi düşünülmeyecek pek çok olay ve olgu, onlarla anılır oldu ne yazık ki. Bu durumu, dosyamız kapsamında "kapitalizmin çocukluk krizi" olarak tanımlamayı öneriyoruz. Bu tespit, durumun öneminin farkındalığıyla olan biteni izlemek ve üzmek yerine, "neden bunlar oluyor ve ne yapabiliriz?" aşamasına geçmek için bizlere geniş çerçeveli bir zemin sağlıyor. Bu zeminde kendimize bir hat belirleme ve kapitalizmin çocukluk krizini farklı alanlardan yazarlarımızın farklı bakış açılarıyla masaya yatırma hedefiyle yola çıkıyoruz.

Neoliberal kapitalizm şiddeti farklı kesimlere yöneltiyor. Bu şiddetten emekçiler, kadınlar, çocuklar, doğa, hayvanlar ve etnik, sınıfsal, cinsel, kültürel herhangi bir kimliği nedeniyle ayrımcılığa uğrayan herkes, payına düşeni alıyor ve buna karşı yaşam mücadelesi veriyor. Ancak şiddetin açık hedefi olan her kesim, diğer kesimlerin gördüğü şiddetten de etkileniyor. Örneğin, emek rejiminin emekçilere yönelen kâr hırsı, emeğiyle geçinen herkesi ve en çok da onların çocuklarını mağdur ediyor. Yine kadınlara yönelen her türlü şiddet ve ayrımcılık toplumsal yaşamda önemli bir yarılma oluşturuyor ama en çok da o kadınların çocuklarında onulmaz bir iz bırakıyor.

Sonuçta kapitalizmin zarar verdiği her toplumsal kesim veya yaşam alanının uğradığı şiddet, çocuklara daha çok yansıyor, onları daha çok etkiliyor. Kapitalizmde çocuklar konumları, gereksinimleri ve bulundukları özel yaşam dönemleri nedeniyle de toplumsal şiddet biçimlerinin en yakın hedefi haline geliyorlar. Fiziksel, duygusal, ekonomik, sosyal, mekânsal ve kültürel şiddet biçimlerinin, ihmal, istismar, manipülasyon ve her türden sömürünün en açık, en yakın mağdurları, çocuklar oluyor. Çocuklar, kapitalist üretim açısından "ucuz, itaatkâr ve kolayca sömürülebilir emek" olarak konumlandırılıyor. Dolayısıyla piyasa rekabeti, esnek ve kurlsız çalışma rejimleri, yapısal ayrımcılık ve kamusal-eğitsel alanın niteliksel aşınmasıyla örülen bu yapısal şiddet koşullarında vahşi kapitalizmin tüm yıkıcı sonuçlarını en ağır ve çıplak biçimiyle çocuklar göğüsliyor.

Aslında kapitalist toplumun sürekliliğinin teminatı olarak görülen çocuklar, kapitalizm için de sermayeye ekleyeceği katma değer ölçüsünde değerlidir. Asgari düzeyde eğitilmiş, okuma yazma ve temel becerilere sahip bir işçi sınıfının daha çok ve daha verimli üretim yapabileceğini keşfeden sanayi kapitalizmi, çocuklar için kitlesel okullaştırma hareketine girişmiştir. Bu vasıflı işçi gereksinimi, feodal toplumdan kapitalizme geçişte önemli olmuş, emeğini daha iyi koşullarda patrona satabilen eğitilmiş bir orta sınıf da yaratmıştır. Gelişen sanayi kapitalizmi, sosyal refah devleti uygulamalarıyla, çocukları kitlesel olarak gerek duyduğu kadar vasıflandıracak eğitime tabi tutmuş, böylelikle üretim kapasitesini artıracak nitelikli iş gücünü yetiştirmiştir.

Günümüze geldiğimizde kapitalizmin okulları, herkesi aynı derecede nitelikli eğitimle buluşturma gereği duymamaktadır. Hatta fazlasıyla kitleselleşen ve her

çocuğa bir hak olarak tanınmak zorunda kalınan eğitim hakkını tırpanlayarak kendi sermayesinden en az düzeyde harcama planları yapmaktadır. Türkiye kapitalizminin yeni formları bu anlayışla “çocukları ne kadar daha erken yaşta işgücüne dâhil ederim” hesapları yaparak sermayesini katlama hırsını sürdürmektedir. Bir yanda toplumsal ve ekonomik düzenin ihtiyaç duyduğu vasıflı işgücünü yetiştirmek üzere “nitelikli okullar” aracılığıyla ayrıştırılan ve geleceğin mühendisleri, doktorları, teknik elemanları, yöneticileri olmaları beklenen bir öğrenci grubu yaratılırken diğer yandan da ucuz ve vasıfsız işgücü olarak görülen daha geniş bir çocuk kitlesi erken yaşta piyasanın ve güvencesiz emeğin çarklarına terk edilmektedir. Böylece kamusal eğitim toplumsal eşitsizlikleri aşmanın bir aracı olmaksızın var olan sınıfsal eşitsizlikleri daha da büyüten bir mekanizmaya dönüşmektedir.

Eğitimin kamusal ve eşitlikçi niteliğindeki bu aşınmanın en görünür sonuçlarından biri, son zamanlarda hızla artan okul merkezli şiddet olaylarıdır. Bu olayların pandemi sonrasında sayısal olarak hızla arttığı görülmektedir. Örneğin önceki yıllarda Türkiye’de yılda bir vaka düzeyinde görülen hedefli ya da hedef gözetmeden yapılan okulda saldırı (bıçaklı veya silahlı) vakaları; 2022 ve 2023 yıllarında yılda üç olay; 2024 ve 2025’te altı olay biçiminde ortaya çıkmış ve içinde bulunduğumuz 2026 yılı eylül ayına dek ise yine altı okulda şiddet vakası yaşanmış durumdadır³. Henüz eğitim yılının başında olduğumuzu ve takvim yılının sonuna da dört ay gibi bir süre olduğunu düşünürsek bu sayının artarak devam edeceğinden endişeliyiz. Aslında hâkim yayın organları ve siyasal iktidarın yönlendirme ve sınırlandırmalarıyla, diğer şiddet olaylarında olduğu gibi, her vakayı kendi öznel sınırları içerisinde değerlendirme, münferit bir konuma yerleştirme ve bu türden olayları sistemin doğrudan sonucu olan yapısal şiddet üretiminden bağımsızlaştırma eğilimini burada da görüyoruz.

Okulda şiddet olaylarının derinlikli çözümlere tabi tutulmaksızın geçici önlemlerle atlatılmaya çalışıldığı, çok boyutlu yapısal sorun analizi ve çözüm önerilerinin yetkililer tarafından göz ardı edildiği bir kriz içindeyiz. Oysa yaygınlaşmış şiddet dilinin çocukların gündelik deneyimlerinde nasıl bir iklim yarattığını görmeden, saldırıları ve çeşitli alanlardaki şiddet biçimlerini tekil nedenlerle açıklamak yerine bunların ortak tarihsel dönüşümlerle ilişkisini sorgulamadan, bu krizi, neoliberal yönetimselliğin dönüşümünü ve bunun yarattığı derin tahribatı idrak etmek pek mümkün görünmüyor. Benzer biçimde, neoliberal eğitim politikalarının yarattığı rekabet ve performans baskısını, disiplin ve gözetim mekanizmalarını, öğrencinin sesinin bastırılmasını ve pedagojik ilişkilerdeki zayıflamayı birlikte düşünerek şiddetin ortaya çıkabileceği yapısal ve pedagojik zemine dair derinlikli bir perspektif geliştirme zorunluluğu da önümüzde duruyor. Ancak bu bakış açısından okul, salt şiddetin gerçekleştiği

³ Türkiye'deki okul saldırıları listesi.

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_okul_sald%C4%B1r%C4%B1lar%C4%B1_listesi

ya da önlenmeye çalışıldığı bir mekân olmaktan çıkabilir; gündelik işleyişi, iktidar ilişkileri ve pedagojik pratikleriyle şiddetin koşullarının üretimine katılabilen bir kurum olarak da sorgulanabilir hale gelir.

Şiddet vakalarının sayısındaki artışın yanı sıra, şiddet niteliğinin de dönüşmekte ve ağırlaşmakta olduğu gerçeğini gözden kaçırmamalıyız. Önceki yıllarda bıçaklama ve fiziksel kavgalar şeklinde karşımıza çıkan saldırıların, artık silahlı ve kimi zaman hedef gözetmeyen saldırılara dönüşmesi, çocukların ne denli içinden çıkılması güç bir ortama sürüklenebildiğini ve bu şiddet sarmalının hem faili hem de mağduru hâline gelebildiklerini göstermektedir. Bir çocuğun okulda arkadaşlarına, öğretmenlerine veya sokakta ve okulda tanımadığı kişilere silahlı saldırıda bulunmasını sadece evinde silaha erişebilmesine indirgemek, okulda yaşadığı bir tartışmaya, maruz kaldığı bir muameleye ya da dijital bağımlılıkların etkilediği psikolojisine bağlamak ve çözümü okul kapısına bir güvenlik görevlisi koymakta aramak, bu olayların kök nedenlerini anlamaya ve çözüm üretmeye yetiyor mu?

Dosya yazılarımızda da ele alınan çocukluğun ulusal ve uluslararası yasal mevzuat çerçevesinde korunması, temel yaşam haklarının güvence altına alınması, bu şiddet sarmalındaki çocuklar için bir güvence olarak görülebilir. Ancak bu konudaki çıkmazı fark eden siyasal iktidar, çözüm olarak şimdiye kadar evrensel düzeyde kazanılmış çocukların yasal haklarının sınırlandırılmasını veya “özel” durumlarda kaldırılmasını öneren tartışmaları kamuoyunun gündemine getirebiliyor. Bu tartışmalara göre şiddete sürüklenen çocuklar için 18 yaşına kadar yetişkinlerin cezai yükümlülüklerinden muaf tutulmalarının kaldırılması gibi çocukluğun yasalarca tanınmış olan özerkliğine yönelik sınırlamalar ve çocuk haklarının tırpanlanmasını içeren “önlem”ler doğru olabilir mi? Bu tür bir çözümün ne çocuklar ne de toplumun geri kalanı için doğru ve yeterli olmayacağı görülüyor. Problemi anlamak için önerilen senaryoların tamamı ve alınan sözde önlemlerin hepsinin karşılaşılan tekil olayın etkilerini toplumsal hafızaya unutturana kadar geçerli olduğu da her seferinde deneyimleniyor. Bu kısır döngüden ancak şiddetin yapısal nedenlerini anlamaya ve çözmeye dönük kararlı, kolektif ve politik bir toplumsallık örülerek çıkılabilir.

Fail ya da mağdur olarak şiddete sürüklenen ve şiddete maruz kalan çocuklar, maddi yoksulluğun, duygusal anlamda değersizliğin, sevgisizliğin, ayrımcılığa ya da eşitsizliğe uğramanın acısını yaşamış, bir çocuk olarak yaşamsal haklara sahip olmamış ve bunun eksikliğini her zaman duyumsamış çocuklar. Bu çocuklar bu eksikli yaşamı kimlere borçlu? Anne ve babalarına mı? Doğdukları aile ve sosyal çevre onların yaşamak zorunda oldukları pek çok şeye maruz kalmalarına neden oluyor kuşkusuz. Ancak ailelerin ve sosyal çevrelerinin bu durumda olmasından kim ya da kimler sorumlu? Aileden okula gelen çocuğa eksikliğini duyduğu değeri, duygusal ve zihinsel gelişme ve özneleşme olanağını, geleceğine dair umudu, bugünü için güveni sağlayamayan eğitim kurumlarının payına ne düşüyor veya onlar ne yapıyor?

Bu ve benzeri soruları çoğaltarak malum sorumlulara çağrılar yapılabilir kuşkusuz. Mevcut koşullarda bunun da sözde ve yazıda kalacak bir girişim olacağını biliyoruz. Yine de görünen şiddet denizinde boğulan çocukların kurtuluşunun bu denizin derinliklerindeki dip akıntılardan geldiğini görmek ve göstermek istiyoruz. En azından başlangıç olarak. Sonrasında ise kurtuluşun, çocukları savunan ve onlarla bu mücadelede yer almak isteyen herkesin ve elbette çocukların çabası ve birlikte yürüme iradesiyle gerçekleşebileceğine inanıyoruz.

Toparlayacak olursak, son zamanlarda ve özellikle son aylarda sıklıkla “kaza,” “afet,” “münferit vaka” ya da “ailesel/psikolojik kriz” denilerek üstü örtülmeye çalışılan sayısız olayda çocuklar yaralandı, istismara uğradı ya da yaşamını yitirdi. Milyonlarca çocuk ise açlık, derinleşen yoksulluk, mekânsal dışlanma ve doğrudan fiziksel, cinsel, sembolik şiddet kısacasında kalarak çocukluklarını yaşayamadan hayatta kalma mücadelesi veriyor. Bu koşullarda kapitalizmin büyüyen şiddetinin hem açık hedefi hem de doğrudan kurbanı haline getirilen çocukları savunmak onların sessizleştirilen çığlığının, gasp edilen haklarının ve görünmez kılınan failliklerinin sesi olmak ertelenemez bir sorumluluk. Bu zorlayıcı nedenle bu sayımızı, tüm yakıcılığıyla yüzümüze çarpan bu gerçekliği sorgulamak üzere “Kapitalizm Kısacasında Çocukluk” başlıklı bir dosya hazırladık. Yapısal şiddetin çocuklar nezdinde hangi boyutlarda, nasıl yaşandığını çok taraflı ve çok bakışlı bir yerden masaya yatırmak, dosyamızın çıkış noktasını oluşturuyor. Tüm bu katmanlı sorunların karşısında çocuklar için ve çocuklarla birlikte nasıl bir kolektif mücadele ve iyileşme hattı çizileceğini tartışmaya açmak ise dosyanın ulaşılmasını tahayyül ettiğimiz nihai hedefimizi işaret ediyor.

Çocukluğun piyasaya, sermayeye ve şiddete feda edilmediği, çocukların kendi yaşamlarının öznesi olabildiği eşit ve özgür bir dünya umuduyla...

İyi okumalar.